

ปัญหาและอุปสรรคในระบบการผลิต การจำหน่าย และการบริโภค
ของผู้มีส่วนได้เสียต่อผลิตภัณฑ์ยาจากสมุนไพรอินทรีย์ :
กรณีศึกษา มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร
Problems and Obstacles in Production System,
Distribution, and Consumption of Stakeholders for the
Organic Herbal Medicine Products: Case Study of
Chao Phya Abhaibhubejhr Hospital Foundation

อรประภา เทพศิลป์วิสุทธิ์*, ชนาकर्ณ หวานเสร็จ และสมชาย ชคตระการ
สาขาวิชาเทคโนโลยีการเกษตร คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศูนย์รังสิต ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120
ธีระ สิ้นเดชารักษ์

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120

Ornprapa Thepsilvisut*, Chanakarn Warnset and Somchai Chakatrakarn
Major of Agricultural Technology, Faculty of Science and Technology, Thammasat University,
Rangsit Centre, Khlong Nueng, Khlong Luang, Pathum Thani 12120
Teera Sindecharak
Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University, Rangsit Center,
Khlong Nueng, Klong Luang, Pathum Thani 12120

บทคัดย่อ

การสัมภาษณ์เชิงลึกและการใช้แบบสอบถามแบบเจาะจงของผู้มีส่วนได้เสียต่อผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ได้แก่ ผู้ผลิต (เกษตรกร) ผู้ประกอบการ และผู้บริโภค เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการผลิต รวมถึงทัศนคติและความต้องการของผู้บริโภคเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยาที่มาจากพืชสมุนไพรอินทรีย์ พบว่าปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของผู้ผลิต คือ ตลาดยังไม่มีเพียงพอ และเรื่องของโรคและแมลงศัตรูพืชในแปลง ในส่วนผู้ประกอบการพบว่าส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการนำสมุนไพรอินทรีย์มาใช้เป็นวัตถุดิบ แต่ยังพบปัญหาของการขาดแคลนวัตถุดิบ เช่น พืชเมืองหนาว อีกทั้งยังตรวจพบสารเคมีปลอมปนในสมุนไพรอินทรีย์ สำหรับกลุ่มผู้บริโภคพบว่าผู้บริโภคจำนวนหนึ่งยังขาดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ (ร้อยละ 32.9) แต่พบว่าส่วนใหญ่มี

*ผู้รับผิดชอบบทความ : ornprapa@tu.ac.th

ทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ ยกเว้นเรื่องสี กลิ่น หรือรสชาติที่พบว่ามีเห็นแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เหตุผลสำคัญของการเลือกซื้อ คือ ความเชื่อมั่นในสรรพคุณของสมุนไพร (ร้อยละ 95.0) ซึ่งการใช้ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรส่วนมากนิยมใช้ในระบบทางเดินอาหาร (ร้อยละ 70.8) ผลงานวิจัยพบว่าเกษตรกรมีข้อเสนอแนะ คือ ต้องการตลาดรับซื้อสมุนไพรอินทรีย์มากขึ้น และอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยส่งเสริมเรื่องการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ ส่วนผู้ประกอบการและผู้บริโภคมีข้อเสนอแนะ คือ ต้องการการส่งเสริมและให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรให้มากขึ้น

คำสำคัญ : ทัศนคติ; ปัญหาและอุปสรรค; ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร; ผู้มีส่วนได้เสีย; สมุนไพรอินทรีย์

Abstract

This study was investigated from the indepth interview and questionnaire using purposive sampling of stakeholders for the organic herbal medicine products of Chao Phya Abhaibhubejhi hospital foundation, which were the producer (farmer), entrepreneur and consumer, to evaluate the problems and obstacles of stakeholders, and attitudes and needs of consumers about organic herbal medicine products. For the results from the producer, it showed that the important problems and obstacles were (1) deficient market and (2) plant diseases and pests in field. For the part of entrepreneur, although they had a good attitude towards the using of organic herbs as a raw material in the herbal medicine production, it had some problems that were (1) lacking of some organic herbs (temperate plants) and (2) chemical contamination in some organic herbs. For the results of the consumers survey, it was revealed that not less of consumers had no the basic knowledge about organic agriculture (32.9 percent), but almost of the consumers had a positive attitude with organic herbal medicine, except the colors, smell and taste, which had different opinions. In addition, the main reason for buying herbal medicine was the confidence in the virtues of the herbs (95.0 percent), which mostly used by consumers for the gastrointestinal tract (70.8 percent). The recommendation from the organic herb farmers was found that there were requirement for increasing of marketing channels to sell the organic herbs. In addition, they needed the processing knowledge for value-added products from the related agencies. In the recommendation from entrepreneurs and consumers, they suggested that the knowledge of herbal products using should be promoted increasingly.

Keywords: attitude; problem and obstacle; herbal medicine product; stakeholder; organic herb

1. บทนำ

พืชสมุนไพรเป็นพืชที่นอกจากจะมีสรรพคุณทางยาเพื่อใช้ในการรักษาโรคแล้ว ยังใช้เป็นอาหาร

เครื่องดื่ม เครื่องเทศ เครื่องปรุงรส อีกทั้งยังสามารถนำไปผลิตเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมสุขภาพและความงามได้หลากหลายรูปแบบ ซึ่งในปัจจุบันมีการพัฒนา

ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรในเชิงการค้าให้มีรูปแบบที่ทันสมัยและสะดวกต่อผู้บริโภค ทำให้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรได้รับความนิยมมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง [1] สำหรับตลาดสมุนไพรถือเป็นตลาดที่มีโอกาสเติบโตเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากกระแสการให้ความสำคัญต่อสุขภาพของคนไทยที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากสมุนไพรส่วนใหญ่ ได้แก่ ยา เครื่องสำอาง และผลิตภัณฑ์สปา [2] โดยจากงานวิจัยของ ภัทรพล [3] พบว่าผลิตภัณฑ์ที่ได้จากสมุนไพรมักมีผลข้างเคียงน้อยกว่าการใช้สารเคมี และการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคแทนการใช้ยาแผนปัจจุบัน มีความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจเมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในการซื้อยาแผนปัจจุบัน โดยสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายได้มากกว่าถึง 4 เท่า นอกจากนี้กระทรวงสาธารณสุขได้มีนโยบายสนับสนุนสถานพยาบาลให้ผลิตและใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาลเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการทดแทนและลดการนำเข้ายาแผนปัจจุบันจากต่างประเทศ อีกทั้งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรปลอดสารเคมีและส่งเสริมการผลิตวัตถุดิบสมุนไพรที่มีคุณภาพมากขึ้นอีกด้วย [2]

ปัจจุบันผู้บริโภคมีความต้องการผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรที่มากขึ้นประกอบกับสภาวะทางเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันด้านการตลาดสูง ทำให้เกษตรกรซึ่งเป็นผู้ผลิตหรือปลูกพืชสมุนไพรต้องเร่งผลิตสมุนไพรให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค โดยเกษตรกรบางรายมีการนำสารเคมีมาใช้ในการกระบวนการผลิต ซึ่งการใช้สารเคมีเหล่านี้นั้นอย่างไม่ระมัดระวังหรือใช้มากเกินไปจนจะส่งผลกระทบต่อในด้านต่าง ๆ มากมาย ทั้งในด้านสุขภาพของเกษตรกรเนื่องจากการสัมผัสและสูดดมสารเคมีเข้าสู่ร่างกายโดยตรง [4] และจากการมีสารพิษตกค้างในผลผลิต ซึ่งจากการศึกษาของเครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช [5] พบว่าพืชผักตามท้องตลาดและห้างสรรพสินค้ายังคงมี

ปริมาณสารพิษตกค้างจากสารเคมีปราบศัตรูพืชเกินกว่ามาตรฐานกำหนดเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเสี่ยงที่ผู้บริโภคจะได้รับสารเคมีเข้าสู่ร่างกาย อีกทั้งยังก่อให้เกิดการตกค้างของสารพิษในแหล่งน้ำ ดิน และชั้นบรรยากาศซึ่งส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศโดยตรง นอกจากนี้ ราคาของสารเคมีและปุ๋ยเคมียังคงมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในทุกปี ที่ถือเป็นต้นทุนหลักที่เกษตรกรต้องแบกรับ และส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ [6] ซึ่งจากปัญหาด้านสุขภาพของประชาชน ส่งผลให้มีการณรงค์และส่งเสริมการบริโภคสินค้าที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย สะอาด และปลอดภัยจากสารเคมี ทำให้เกษตรกรอินทรีย์ซึ่งเป็นระบบการเกษตรแบบองค์รวมที่คำนึงถึงระบบนิเวศ สุขภาพดิน สิ่งแวดล้อม คุณภาพผลผลิต และสุขภาพของมนุษย์ [7] ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

สำหรับประเทศไทย ผู้ประกอบการด้านสมุนไพรที่มีชื่อเสียงนั้นมีจำนวนไม่น้อย ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรของบริษัท โอสดสภา จำกัด ผลิตภัณฑ์สมุนไพรของอายุรเวทศิริราช และผลิตภัณฑ์สมุนไพรตราอภัยภูเบศรของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เป็นต้น โดยจากการสำรวจของกลุ่มอุตสาหกรรมสมุนไพร สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย [2] พบว่าโรงงานผลิตยาสมุนไพรของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2554 มีจำนวน 1,007 แห่ง ซึ่งมีเพียง 28 แห่ง ที่ได้รับมาตรฐานการตรวจผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ยาตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ดีในการผลิต (GMP) ของ Pharmaceutical Inspection Co-operation Schemes (PIC/S) ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ใช้ในกลุ่มประเทศยุโรป และมีผู้ประกอบการเพียงไม่กี่รายที่เห็นความสำคัญของการนำสมุนไพรที่ได้จากกระบวนการเกษตรอินทรีย์มาใช้เป็นวัตถุดิบ หนึ่งในนั้นคือ มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ซึ่งเป็น

มูลนิธิที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนให้มีการนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์มาใช้ในการสร้างผลิตภัณฑ์สมุนไพร เพื่อความปลอดภัยต่อผู้ผลิตผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม [8] ทั้งนี้มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรมีองค์ประกอบและระบบการจัดการด้านการผลิตผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรอินทรีย์อย่างครบวงจร ตั้งแต่ผู้ผลิต คือ เกษตรกร ซึ่งทางมูลนิธิ มีการหาเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรที่ผลิตวัตถุดิบสมุนไพรอินทรีย์ที่มีมาตรฐานตามที่กำหนดเพื่อนำวัตถุดิบที่ได้มาใช้ในการสร้างผลิตภัณฑ์ อีกทั้งมูลนิธิยังเป็นผู้ประกอบการที่มีโรงงานผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรที่มีมาตรฐาน มีการสร้างผลิตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบเพื่อตอบโจทย์แก่ผู้บริโภค และมีการวางจำหน่ายในร้านค้าของทางมูลนิธิ ซึ่งตั้งอยู่ในโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี นอกจากนี้ยังมีการกระจายสินค้าไปทั่วประเทศ ทำให้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรของทางมูลนิธิเป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงอยู่ในวงการผลิตภัณฑ์สมุนไพร มีผู้บริโภคนิยมเป็นจำนวนมาก ซึ่งในปัจจุบันมูลนิธิยังคงมีการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพรอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ในการวิจัยนี้ จึงเลือกมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรเป็นกรณีศึกษา โดยแนวทางการศึกษา มีการแบ่งกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการออกเป็นต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ ซึ่งต้นน้ำ หมายถึง เกษตรกรผู้เพาะปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ กลางน้ำ หมายถึง ผู้ประกอบการโรงงานหรือผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรและปลายน้ำ หมายถึง กลุ่มผู้บริโภค ซึ่งล้วนเป็นผู้มีส่วนได้เสียต่อผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ทั้งสิ้น เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในระบบการผลิต การจำหน่าย และบริโภคของผู้มีส่วนได้เสียต่อผลิตภัณฑ์สมุนไพรอินทรีย์ โดยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะกลุ่มผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรเท่านั้น ซึ่งจะช่วยให้สะท้อนความคิดเห็นของผู้บริโภคอันจะนำไปสู่การทำความเข้าใจในสมุนไพร

อินทรีย์ อีกทั้งจะสามารถสะท้อนข้อคิดเห็นเชิงนโยบายเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในการผลิตพืชสมุนไพรอินทรีย์และเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างผลิตภัณฑ์ยาจากสมุนไพรอินทรีย์ของผู้ประกอบการในลำดับต่อไป

2. วิธีการศึกษา

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้ประกอบการ และกลุ่มผู้บริโภค ดังนี้

(1) ผู้ผลิต ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตพืชสมุนไพรอินทรีย์ให้แก่มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกและภาคตะวันตก จำนวน 10 คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) และใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ข้อมูลที่ได้ประกอบด้วย (1) ข้อมูลเบื้องต้นของเกษตรกรผู้ให้สัมภาษณ์ (2) ข้อมูลการผลิต (3) ปัญหา/อุปสรรคในการปลูกสมุนไพรอินทรีย์และแนวทางการแก้ไข และ (4) ข้อเสนอแนะ ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative)

(2) ผู้ประกอบการ ได้แก่ เจ้าหน้าที่เจ้าหน้าที่จากส่วนสารสนเทศ ส่วนวิจัยและพัฒนา ส่วนพัฒนาโรงงาน ส่วนพัฒนาชุมชนและสังคมแผนกเกษตรอินทรีย์ ส่วนหน้าร้านค้าศูนย์สมุนไพรเพื่อสุขภาพอภัยภูเบศร และส่วนของแพทย์แผนไทยประยุกต์ รวมทั้งหมด 16 คน สัมภาษณ์เชิงลึก โดยการ

ใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างจากการเลือกแบบเจาะจง ข้อมูลที่ได้ประกอบด้วย (1) ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์ (2) ข้อมูลทัศนคติต่อการนำสมุนไพรอินทรีย์มาใช้ในการสร้างผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร ปัญหาและอุปสรรคที่พบ พร้อมแนวทางการแก้ไข และ (3) ข้อเสนอแนะ ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ

(3) ผู้บริโภค ได้แก่ ผู้ซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรและปัจจุบันยังคงใช้อยู่ โดยจากการสำรวจจำนวนกลุ่มผู้บริโภคตามกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ พบว่าในแต่ละวันมีจำนวนผู้บริโภคที่ไม่แน่นอน จึงคำนวณปริมาณกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ทราบจำนวนประชากรแน่นอน โดยอ้างอิงงานวิจัยของ ศิริวรรณ และคณะ [9] ที่ระดับความเชื่อมั่นที่ 95 % และยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการเลือกตัวอย่างได้ 5 % จึงได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำ 385 คน และเก็บข้อมูลจริงได้รวมทั้งหมด 404 คน ข้อมูลที่ได้ประกอบด้วย (1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (2) ข้อมูลพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอภัยภูเบศร (3) ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติต่อผลิตภัณฑ์ยาที่ผลิตจากสมุนไพรอินทรีย์ และ (4) ข้อมูลความต้องการยาที่ผลิตจากผลิตภัณฑ์สมุนไพรอินทรีย์ ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative)

2.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ศึกษาข้อมูลโดยการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความ งานวิจัยต่าง ๆ รวมถึงวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งข้อมูลของทางภาครัฐและเอกชน ได้แก่ ข้อมูลจากกรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ และกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพาณิชย์ เป็นต้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาและอุปสรรคในระบบการผลิต การจำหน่าย และการบริโภคของผู้มีส่วนได้เสียต่อผลิตภัณฑ์ยาจากสมุนไพรอินทรีย์

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

2.2.1 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative analysis) เป็นการวิเคราะห์โดยวิธีการบรรยาย เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการผลิตพืชสมุนไพรอินทรีย์ในกลุ่มเกษตรกรที่ผลิตให้กับมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร รวมถึงทัศนคติต่อการนำพืชสมุนไพรอินทรีย์มาใช้ในการสร้างผลิตภัณฑ์ยาของผู้ประกอบการในมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร

2.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative analysis) คำนวณหาแนวโน้มของทัศนคติ พฤติกรรมและความต้องการผลิตภัณฑ์ที่มาจากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของผู้บริโภค โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS และใช้สถิติเพื่อการวิเคราะห์ดังนี้

(1) ค่าร้อยละ (percentage) ในการพรรณนาเพื่อเปรียบเทียบภายในกลุ่มตัวแปรต่าง ๆ

(2) ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ค่าต่ำสุด (minimum) ค่าสูงสุด (maximum) ในการสรุปข้อมูลในกรณีที่ตัวแปรอยู่ในระดับ interval

(3) วิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ (multiple linear regression) ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร พฤติกรรมการบริโภค ความรู้ และทัศนคติเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ต่อความต้องการที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ และการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร และความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 และ 0.05 ซึ่งสามารถสังเกตได้จากตัวแปรที่มีค่า Sig. น้อยกว่า 0.1 หรือ 0.05 หมายความว่าตัวแปรนั้นมีความสัมพันธ์ต่อปัจจัยที่ต้องการศึกษาและสามารถใช้ในการพยากรณ์ความ

น่าจะเป็นได้ ส่วนค่า b แสดงทิศทางของความสัมพันธ์ คือ ถ้า b มีค่าเป็นบวก (+) แสดงว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวก แต่ถ้า b มีค่าเป็นลบ (-) แสดงว่ามีความสัมพันธ์เชิงลบ ผกผันหรือตรงข้าม

(4) วิเคราะห์การถดถอยแบบโลจิสติก (logistic regression analysis) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร ความรู้ และทัศนคติเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ต่อพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ในการบรรเทาหรือบำบัดรักษาโรคในระบบต่าง ๆ และการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานด้านประชากรต่อความรู้พื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์ โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 และ 0.05 ที่สามารถสังเกตได้จากตัวแปรที่มีค่า Sig. น้อยกว่า 0.1 หรือ 0.05 หมายความว่าตัวแปรนั้นมีความสัมพันธ์ต่อปัจจัยที่ต้องการศึกษาและสามารถใช้ในการพยากรณ์ความน่าจะเป็นได้ ส่วนค่า Exp (b) แทนอัตราการเปลี่ยนแปลงของความน่าจะเป็นหรือโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์ที่สนใจเมื่อตัวแปรอิสระเปลี่ยนไปหนึ่งหน่วย โดยถ้ามีค่ามากกว่า 1 แสดงว่ามีโอกาสเกิดเหตุการณ์นั้นเพิ่มขึ้น หากมีค่าน้อยกว่า 1 แสดงว่ามีโอกาสเกิดเหตุการณ์นั้นลดลง

3. ผลการศึกษาและวิจารณ์

3.1 กลุ่มต้นน้ำ : ผู้ผลิต (เกษตรกร)

การสัมภาษณ์เกษตรกรที่ปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ให้แก่มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จำนวน 10 คน พบปัญหาและอุปสรรคในการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ คือ ความขาดแคลนตลาดรับซื้อสมุนไพรอินทรีย์ เนื่องจากเกษตรกรมีกำลังการผลิตเพียงพอและมีความสามารถในการปลูกสมุนไพรได้หลายชนิด จึงต้องการตลาดเพิ่มเติม ซึ่งทางภาครัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนและ

ส่งเสริมการบริโภคสมุนไพรอินทรีย์ และควรสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่ปลูกสมุนไพรอินทรีย์ในชุมชนให้เป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง เพื่อจะได้ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโรคและแมลงศัตรูพืช ซึ่งนอกจากหน่วยงานภาครัฐควรจะไปให้ความรู้และส่งเสริมการใช้สารชีวภัณฑ์และจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์เพื่อใช้ทดแทนการใช้สารเคมีสังเคราะห์แล้วเกษตรกรควรมีความใส่ใจและหาข้อมูลเพิ่มเติม อีกทั้งไปศึกษาดูงานในแปลงเกษตรกรของผู้ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของตน ทั้งนี้ปัญหาเรื่องการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มีเกษตรกรเพียงบางรายเท่านั้นที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แล้ว ทำให้การตลาดได้รับซื้อสมุนไพรอินทรีย์หรือการขอขึ้นราคาสินค้าทำได้ยากกว่า อีกทั้งทางมูลนิธิฯ ยังมีการรับซื้อในปริมาณที่ลดลงเพื่อลดค่าใช้จ่ายในด้านต้นทุน อย่างไรก็ตาม เกษตรกรบางรายได้มีการแก้ไขปัญหาเป็นตัวอย่าง โดยแนะนำผลิตภัณฑ์สมุนไพรหรือขายสมุนไพรผ่านทางเว็บไซต์ ซึ่งเกษตรกรที่ประสบปัญหาควรนำไปเป็นตัวอย่าง มีควรรอแต่การเข้าไปส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่วนด้านความเชื่อมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรบางรายที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการทำเกษตรอินทรีย์และมุ่งหวังผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจมากเกินไป ซึ่งทำให้มีความมั่นใจในการทำเกษตรอินทรีย์อย่างไม่เต็มที่ ดังนั้นควรส่งเสริมให้ความรู้และทำความเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ อีกทั้งการไปศึกษาดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์ อาจเป็นแรงจูงใจและเกิดความเชื่อมั่นต่อระบบเกษตรอินทรีย์ต่อไปได้ จึงควรได้รับการส่งเสริมอย่างยิ่ง

3.2 กลุ่มกลางน้ำ : ผู้ประกอบการ (เจ้าหน้าที่มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร)

สำหรับการสัมภาษณ์บุคลากรผู้เกี่ยวข้องใน

กระบวนการการผลิตผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ในฐานะเป็นผู้ประกอบการ ทั้ง 6 ส่วน รวมทั้งหมด 16 คน พบว่าเจ้าหน้าที่กลุ่มตัวอย่างทุกรายมีทัศนคติความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ เห็นด้วยต่อการนำสมุนไพรอินทรีย์มาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร เนื่องจากสมุนไพรที่ผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์นั้นมีความปลอดภัย ปราศจากสารเคมี อีกทั้งยังสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ ผู้บริโภคจึงสามารถมั่นใจได้ว่ายาสมุนไพรที่นำมาบริโภคนั้นมีความปลอดภัยจากสารพิษที่อาจตกค้างและเป็นอันตรายต่อร่างกาย ซึ่งถึงแม้ว่าประสิทธิภาพของยาสมุนไพรในการรักษาโรคอาจไม่แตกต่างกันมากนัก เนื่องจากปริมาณสารสำคัญในสมุนไพรนอกจากจะขึ้นอยู่กับระบบการปลูกแล้ว ยังขึ้นอยู่กับอายุการเก็บเกี่ยว รวมถึงกระบวนการนำสมุนไพรมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม ผู้บริโภคควรศึกษาและทำความเข้าใจเพิ่มเติมก่อนจะใช้ยาสมุนไพรแต่ละชนิด ทั้งข้อดี ข้อจำกัดหรือข้อห้ามของยาสมุนไพรชนิดนั้น ๆ อีกทั้งควรพิจารณาแหล่งที่มาของผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ซึ่งควรได้มาตรฐานเพื่อความปลอดภัยต่อตัวผู้บริโภค ทั้งนี้ ถึงแม้ว่าราคาผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรที่ผลิตจากสมุนไพรอินทรีย์จะสูงกว่ายาสมุนไพรทั่วไป เนื่องจากมีกระบวนการผลิตที่ต้องใช้ความระมัดระวังและการดูแลเอาใจในทุกขั้นตอน แต่ก็มีความเห็นตรงกันว่า มีความคุ้มค่าต่อการเลือกซื้อ

สำหรับปัญหาและอุปสรรคในส่วนของผู้ประกอบการ มีดังต่อไปนี้ (1) ความขาดแคลนวัตถุดิบสมุนไพรอินทรีย์บางชนิดซึ่งต้องการกลุ่มผู้ผลิตรายใหญ่เพื่อป้อนวัตถุดิบอย่างสม่ำเสมอและเพียงพอ (2) ปัญหาการขอขึ้นทะเบียนยา (อย.) ที่มีความยุ่งยากและล่าช้า (3) การตรวจพบสารเคมีปลอมปนในสมุนไพรอินทรีย์ในบางครั้ง (4) ปัญหาด้านการวางแผนการผลิต

ร่วมกับเกษตรกร (5) ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายด้านวัตถุดิบสมุนไพรอินทรีย์ซึ่งมีราคาสูง (6) ปัญหาเรื่องมอดหรือแมลงทำลายวัตถุดิบสมุนไพรบางชนิดที่เก็บไว้นานในคลินิก และ (7) สมุนไพรยังคงถูกมองว่าเป็นเพียงทางเลือก ซึ่งไม่ได้รับการยอมรับและใช้อย่างจริงจังและทั่วถึง ทำให้จำนวนผู้ผลิตยังคงมีอยู่อย่างจำกัด อีกทั้งจากการข่าวสารโฆษณาเรื่องของสรรพคุณสมุนไพรบางชนิด จึงเกิดปัญหาต้องเตือนให้เกษตรกรเฝ้าระวังพืชสมุนไพรบางชนิดจากการลักขโมยอีกด้วย ซึ่งจากปัญหาที่พบดังกล่าว สอดคล้องกับการศึกษาของ เถลิ้มพล และสวรัย [10] ที่พบว่าอุปสรรคและข้อจำกัดที่มูลนิธิยังคงประสบอยู่ คือ การขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์แผนไทยและผู้เชี่ยวชาญในองค์ความรู้ด้านสมุนไพร รวมถึงการตระหนักและการยอมรับต่อประโยชน์ของสมุนไพรจากบุคลากรทางการแพทย์แผนปัจจุบัน ซึ่งแม้ว่าพืชสมุนไพรในด้านโอกาสทางการค้าทั้งในและต่างประเทศเริ่มปรับตัวที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงมีข้อจำกัดในด้านขีดความสามารถของการขยายกำลังการผลิตด้านวัตถุดิบพืชสมุนไพร บุคลากรและวิทยาการที่จะช่วยปรับปรุงให้ผลิตภัณฑ์มีมาตรฐานและมีคุณภาพที่ดีขึ้น ซึ่งควรได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนจากภาครัฐในการส่งเสริมให้มีความสำคัญต่อการปลูกพืชสมุนไพร การแพทย์แผนไทย รวมถึงการสร้างหรือกำหนดมาตรฐานการผลิตที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล และจากงานวิจัยของ ปิติมาน [11] ที่ศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขจากการประกอบการสังคมของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร สรุปได้ว่ามูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านวัตถุดิบสมุนไพร เนื่องจากวัตถุดิบของยาสมุนไพรอภัยภูเบศรต้องใช้สมุนไพรที่ปลูกโดยระบบเกษตรอินทรีย์เท่านั้น ดังนั้นมูลนิธิฯ จึงพบปัญหาเรื่องวัตถุดิบไม่เพียงพอต่อความต้องการ ทางมูลนิธิฯ มีการ

แก้ปัญหาโดยการที่มูลนิธิฯ มีการขยายการส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศมีการปลูกสมุนไพรในระบบเกษตรอินทรีย์กันมากขึ้น โดยมีนโยบายส่งเสริมเป็นกลุ่มมากกว่ารายย่อย เพื่อให้สมาชิกภายในกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3.3 กลุ่มปลายน้ำ : ผู้บริโภค

การศึกษาข้อมูลในส่วนของผู้บริโภคที่เคยซื้อหรือใช้ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอภัยภูเบศรและปัจจุบันยังคงใช้อยู่ พบว่ากลุ่มตัวอย่าง 404 คน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 57.9 และ 42.1 ตามลำดับ ซึ่งส่วนมากมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด (ร้อยละ 66.3) ที่มีอายุอยู่ในช่วง 30-39 ปี (ร้อยละ 24.6) และมีสถานภาพสมรสแล้ว (ร้อยละ 55.2) นอกจากนี้ยังพบว่าส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า (ร้อยละ 44.3) และประกอบ

อาชีพหลัก คือ รับราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ (ร้อยละ 26) โดยส่วนมากมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อบุคคลอยู่ที่ 5,000-10,000 บาท รองลงมา คือ มากกว่า 30,000 บาท (ร้อยละ 26.73 และ 17.57 ตามลำดับ) จากการวัดความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าส่วนมากมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ (ร้อยละ 67.1) แต่มีจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่มีความรู้พื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์ (ตารางที่ 1) ซึ่งจากผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานด้านประชากรต่อความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยแบบโลจิสติก ในการศึกษาความสัมพันธ์ พบว่าผู้ที่ประกอบอาชีพหลักเป็นข้าราชการหรือรัฐวิสาหกิจมีแนวโน้มที่จะมีความรู้พื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์มากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 1 การตอบคำถามเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปของเกษตรอินทรีย์ของผู้บริโภคกลุ่มตัวอย่าง¹ (n = 404)

ข้อมูลการตอบคำถามเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปของเกษตรอินทรีย์	ตอบถูก (ร้อยละ)	ตอบผิด (ร้อยละ)
1. การทำเกษตรอินทรีย์ มีการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อช่วยเร่งการเจริญเติบโตและผลผลิตพืช	84.9	15.1
2. การทำเกษตรอินทรีย์ มีการใช้ยาฆ่าแมลงและยากำจัดวัชพืชในปริมาณที่ได้มาตรฐาน	70.8	29.2
3. การทำเกษตรอินทรีย์ มีการคำนึงถึงระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ	93.8	6.2
4. การทำเกษตรอินทรีย์ มีมาตรฐานในการรับรองจากองค์กรของรัฐบาล	93.8	6.2
5. ผลผลิตเกษตรอินทรีย์มีราคาสูง เนื่องจากต้นทุนวัตถุดิบและแรงงานที่ใช้ในการผลิตมีราคาสูง	21.3	78.7

¹กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริโภคที่ซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอภัยภูเบศร และปัจจุบันยังคงใช้อยู่ จำนวน 404 ราย

สำหรับข้อมูลด้านทัศนคติต่อผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรที่ผลิตจากสมุนไพรอินทรีย์ พบว่ากลุ่มตัวอย่างกว่าครึ่งหนึ่งทราบมาก่อนว่าผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอภัยภูเบศรผลิตจากสมุนไพรอินทรีย์ (ร้อยละ 50.2) โดยมากทราบมาจากเพื่อน ญาติพี่น้อง คนรู้จัก หรือการบอกกล่าวจากบุคคลอื่น (ร้อยละ 25.7) และจากการให้คะแนนความคิดเห็นด้านทัศนคติเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์

ที่ผลิตจากสมุนไพรอินทรีย์เมื่อรวมคะแนนความเห็น (เห็นด้วย) ของกลุ่มตัวอย่างแล้ว พบว่าผู้บริโภคส่วนมากมีความเห็นอยู่ในเกณฑ์ที่เห็นด้วยมากที่สุด และเห็นด้วยมาก (ร้อยละ 73.7 และ 24.9 ตาม ลำดับ) โดยส่วนมากมีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกัน เว้นแต่ทัศนคติต่อสี กลิ่น หรือรสชาติของยาสมุนไพรที่ผลิตจากสมุนไพรอินทรีย์ โดยพบว่าผู้บริโภคกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานด้านประชากรต่อความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์

ข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร	การมีความรู้พื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์	
	Exp(b)	Sig.
เพศ (Ref.: เพศชาย)	1.040	0.858
ภูมิลำเนา (Ref.: จังหวัดปราจีนบุรี)	0.912	0.722
อายุ	1.001	0.857
สถานภาพการสมรส (Ref.: แต่งงานแล้ว/อยู่ด้วยกัน)	1.189	0.478
ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด (Ref.: ปริญญาตรีขึ้นไป)	0.615	0.106
อาชีพหลัก (Ref.: รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ)	2.004	0.016**
รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อบุคคล	1.000	0.350
Constant	0.849	
Nagelkerke R square	0.029	

* คือ Sig. น้อยกว่า 0.1, ** คือ ค่า Sig. น้อยกว่า 0.05, Ref. คือ กลุ่มอ้างอิง (reference group)

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานด้านประชากรและความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์

ปัจจัย	ทัศนคติเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์	
	b	Sig.
ข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร		
เพศ (Ref.: เพศชาย)	0.116	0.793
ภูมิลำเนา (Ref.: จังหวัดปราจีนบุรี)	0.191	0.714
อายุ	- 0.006	0.719
สถานภาพการสมรส (Ref.: แต่งงานแล้ว/อยู่ด้วยกัน)	- 0.014	0.978
ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด (Ref.: ปริญญาตรีขึ้นไป)	0.655	0.270
อาชีพหลัก (Ref.: รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ)	0.002	0.997
รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อบุคคล	3.588E-5	0.043**
ความรู้พื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์		
การมีความรู้พื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์ (Ref.: ไม่มีความรู้)	2.941	0.000**
Constant	48.107	
SE _{est}	±4.360	
R	0.324	
R ²	0.105	
F	5.780	
Sig.	0.000	

* คือ Sig. น้อยกว่า 0.1, ** คือ ค่า Sig. น้อยกว่า 0.05, Ref. คือ กลุ่มอ้างอิง (reference group)

แต่ละรายความเห็นที่แตกต่างกัน ทั้งนี้จากความคิดเห็น (เห็นด้วย) ในภาพรวมด้านทัศนคติเกี่ยวผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ของผู้บริโภคกลุ่มตัวอย่างพบว่าอยู่ในระดับเห็นด้วย (เห็นด้วยอย่างยิ่ง และเห็นด้วย คิดเป็นร้อยละ 73.6 และ 25.2 ตามลำดับ) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่ผู้บริโภคกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ และจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานด้านประชากรและความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ ซึ่งใช้การวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ ในการศึกษาความสัมพันธ์ พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานด้านประชากรของผู้บริโภคในเรื่องของรายได้ และการมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ที่แตกต่างกัน (ตารางที่ 3)

การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้บริโภคกลุ่มตัวอย่าง ด้านพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอภัยภูเบศร พบว่าเหตุผลหลักของการเลือกซื้อหรือใช้ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอภัยภูเบศร คือ เชื่อมั่นในสรรพคุณของสมุนไพร (ร้อยละ 95.0) ส่วนเหตุผลที่ผลิตจากพืชสมุนไพรอินทรีย์นั้น มีเพียงร้อยละ 26.7 และสำหรับด้านพฤติกรรมการใช้ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วย พบว่าผู้บริโภคกลุ่มตัวอย่างส่วนมากนิยมใช้ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรในระบบทางเดินอาหาร สำหรับอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่น จุกเสียด และระบบทางเดินหายใจ ในการรักษาอาการไอและระคายคอกจากเสมหะ (ร้อยละ 70.8 และ 68.3 ตามลำดับ) ทั้งนี้การรับรู้ถึงประสิทธิภาพของยาอยู่ในระดับมาก ส่วนข้อมูลด้านความต้องการ เมื่อแบ่งออกเป็นด้านผลิตภัณฑ์ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการประชาสัมพันธ์ พบว่าผู้บริโภคส่วนใหญ่มี

ความต้องการในทุกด้านอยู่ในระดับมากและมากที่สุด และเมื่อรวมคะแนนความต้องการโดยรวมของผู้บริโภคกลุ่มตัวอย่างในทุกด้าน พบว่ามีความต้องการโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องการมากที่สุด (ร้อยละ 71.4) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วราภรณ์ [12] ที่ศึกษาเรื่องการสื่อสารการตลาดผลิตภัณฑ์สมุนไพรอภัยภูเบศรกับพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เคยใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรอภัยภูเบศรมีความพึงพอใจสูงมาก ทั้งในด้านของคุณภาพและราคาที่เหมาะสม นอกจากนี้ผลการวิจัยยังเป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของ ไพฑูรย์ [13] ที่ศึกษาความพึงพอใจของลูกค้าต่อผลิตภัณฑ์สมุนไพรของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร พบว่าลูกค้าส่วนใหญ่เลือกใช้ผลิตภัณฑ์เนื่องจากไม่มีผลข้างเคียงและเพื่อสุขภาพที่ดี ซึ่งลูกค้ามีความพึงพอใจโดยรวมเฉลี่ยด้านผลิตภัณฑ์ในระดับมาก เนื่องจากผลิตภัณฑ์มีชื่อเสียงและเป็นที่น่าเชื่อถือ สำหรับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้บริโภคกลุ่มตัวอย่าง พบว่าผู้บริโภคส่วนมากมีความต้องการในเรื่องของการส่งเสริมการใช้สมุนไพรให้มากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 32.7 ของผู้ให้ข้อเสนอแนะทั้งหมด 98 คน รองลงมาเสนอว่าควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรตามสื่อต่าง ๆ ให้มากกว่านี้ คิดเป็นร้อยละ 31.6 และควรส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกสมุนไพรมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 27.6 ของผู้ให้ข้อเสนอแนะทั้งหมด

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรที่ผลิตจากสมุนไพรอินทรีย์ โดยแบ่งความต้องการออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการประชาสัมพันธ์ พบว่าความต้องการด้านผลิตภัณฑ์มีความสัมพันธ์กับความรู้อันเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ของผู้บริโภคและทัศนคติต่อผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ สำหรับความต้องการด้านช่องทาง

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร พฤติกรรมการบริโภค ความรู้ และทัศนคติเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ต่อความต้องการที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์

ปัจจัย	ความต้องการด้านผลิตภัณฑ์		ความต้องการด้านช่องทางการจัดจำหน่าย		ความต้องการด้านการประชาสัมพันธ์	
	b	Sig.	b	Sig.	b	Sig.
ข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร						
เพศ (Ref.: เพศชาย)	- 0.408	0.226	- 0.127	0.673	0.008	0.969
ภูมิลำเนา (Ref.: จังหวัดปราชินบุรี)	0.026	0.950	- 0.124	0.738	- 0.095	0.699
อายุ	0.010	0.469	0.013	0.298	0.000	0.968
สถานภาพการสมรส (Ref.: แต่งงานแล้ว/อยู่ด้วยกัน)	- 0.039	0.918	- 0.334	0.316	- 0.410	0.064*
ระดับการศึกษาสูงสุด (Ref.: ปริญญาตรีขึ้นไป)	0.465	0.302	0.098	0.807	- 0.277	0.298
อาชีพหลัก (Ref.: รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ)	0.360	0.414	0.214	0.587	0.233	0.372
รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อบุคคล	7.988E-6	0.554	- 3.978E-6	0.741	- 7.775E-6	0.330
ปัจจัยด้านพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร						
การเคยใช้ยี่ห้ออื่น (Ref.: เคยใช้)	- 0.312	0.401	- 0.132	0.690	- 0.060	0.785
ระบบทางเดินอาหาร (Ref.: ไม่ได้ใช้)	0.490	0.202	0.689	0.045**	0.478	0.035**
ระบบทางเดินหายใจ (Ref.: ไม่ได้ใช้)	0.411	0.266	0.449	0.174	0.344	0.116
ระบบหัวใจหลอดเลือด (ref : ไม่ได้ใช้)	0.768	0.181	0.545	0.288	0.571	0.093*
ระบบประสาท (Ref.: ไม่ได้ใช้)	- 0.457	0.510	- 0.096	0.877	- 0.129	0.753
ระบบผิวหนัง (Ref.: ไม่ได้ใช้)	0.285	0.414	0.017	0.956	- 0.051	0.803
ระบบกล้ามเนื้อ (Ref.: ไม่ได้ใช้)	0.188	0.574	0.421	0.160	0.198	0.317
อาการอื่น ๆ (Ref.: ไม่ได้ใช้)	- 0.415	0.289	- 0.551	0.116	- 0.258	0.266
ความรู้พื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์						
การมีความรู้พื้นฐาน (Ref.: ไม่มีความรู้)	0.876	0.018**	1.778	0.000**	0.481	0.028**
ทัศนคติต่อผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์						
ทัศนคติโดยรวม	0.350	0.000**	0.152	0.000**	0.212	0.000**
Constant	6.241		7.977		2.768	
R	0.508		0.433		0.519	
R ²	0.258		0.187		0.269	
F	7.786		5.153		8.234	
Sig. ANOVA (p-value)	0.000		0.000		0.000	
SE _{est}	±3.24		±2.90		±1.92	

* คือ Sig. น้อยกว่า 0.1, ** คือ ค่า Sig. น้อยกว่า 0.05, Ref. คือ กลุ่มอ้างอิง (reference group)

การจัดจำหน่ายนั้น พบว่ามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม การบริโภคผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรที่ใช้ในระบบทางเดินอาหาร การมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ และทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ และในส่วนของความต้องการด้านการประชาสัมพันธ์ พบว่ามีความสัมพันธ์กับสถานภาพการสมรส พฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรในระบบทางเดินอาหาร และระบบหัวใจหลอดเลือด การมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์และทัศนคติต่อผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรอินทรีย์ (ตารางที่ 4)

3.4 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

3.4.1 ควรมีการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกสมุนไพรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างรายได้ และลดการใช้สารเคมีซึ่งเป็นอันตรายต่อตัวผู้ผลิต ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงหรือการรับซื้อของผู้ประกอบการและเพื่อให้เกษตรกรสามารถช่วยกันแก้ไขปัญหาภายในกลุ่มได้

3.4.2 รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสนใจและส่งเสริมเรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์อย่างแท้จริงมีกำลังใจและต้องการทำเกษตรอินทรีย์ต่อไป

3.4.3 รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการรณรงค์ให้ประชาชนทั่วไปปลูกและบริโภคผักและสมุนไพรอินทรีย์ และส่งเสริมให้มีตลาดที่ขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ในชุมชนให้มากขึ้น

3.4.4 ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ โฆษณา วิทยุ และอินเทอร์เน็ต เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัย และเกษตรเคมี เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจได้อย่างชัดเจนและสามารถแยกแยะได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเลือกบริโภคของประชาชนเอง

4. สรุป

ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า ทั้งช่วยบำบัดและรักษาอาการเจ็บป่วย รวมถึงเป็นการอนุรักษ์สมุนไพรไทยให้คงอยู่ หากวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตเป็นวัตถุดิบจากสมุนไพรอินทรีย์แล้ว จะยิ่งช่วยเพิ่มมูลค่าและเพิ่มความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม ยังคงพบปัญหาและอุปสรรคหลายประการทั้งในด้านการผลิตของเกษตรกร เช่น ตลาดมีไม่เพียงพอ อีกทั้งยังมีปัญหาโรคและแมลงและการรับรองมาตรฐาน ส่วนของผู้ประกอบการ พบว่ายังพบปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ การตรวจพบสารเคมีตกค้างและการขอขึ้นทะเบียนยาของผู้ประกอบการ และสำหรับผู้บริโภค พบว่ายังมีผู้บริโภคจำนวนหนึ่งที่ยังขาดความรู้พื้นฐานในด้านเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ผลักดัน รวมถึงช่วยส่งเสริมผลิตภัณฑ์ยาจากสมุนไพรอินทรีย์ตั้งแต่การเพาะปลูกของเกษตรกร การผลิต แปรรูป และจำหน่ายของผู้ประกอบการ และรณรงค์ให้ประชาชนหันมาบริโภคยาจากสมุนไพรเพิ่มขึ้น โดยควรมีการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรตามสื่อต่าง ๆ เพื่อให้ผู้บริโภคเห็นถึงประโยชน์ของการใช้สมุนไพรในการบรรเทาอาการต่าง ๆ และใช้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

5. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ ผู้อำนวยการมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เจ้าหน้าที่มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร และกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตพืชสมุนไพรอินทรีย์ให้แก่มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกและภาคตะวันตก รวมถึงกลุ่มผู้บริโภคยาสมุนไพรของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ที่สละเวลาให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลประกอบการทำวิจัยในครั้งนี้

6. รายการอ้างอิง

- [1] สุภาภรณ์ ปิติพร, 2551, ความหลากหลายทางชีวภาพกับการแพทย์พื้นบ้านไทย, เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการสำรวจรวบรวมข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพระดับท้องถิ่น (พื้นที่ป่าตะวันตก) ครั้งที่ 2, สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ, 15 น.
- [2] กลุ่มอุตสาหกรรมสมุนไพร, 2554, รายงานผลการวิเคราะห์ขีดความสามารถในการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน, โครงการเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้ SMEs ภาคการผลิตเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community, AEC) ปี 2554, สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ, 35 น.
- [3] ภัทรพล จึงสมเจตไพศาล, 2556, การพัฒนาต้นแบบการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรในครัวเรือนในประเทศไทย, ว.วิชาการกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ 9(1): 31-43.
- [4] สำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม, สถานการณ์โรคและภัยสุขภาพจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช, แหล่งที่มา : <http://envoc.ddc.moph.go.th/contents/view/106>, 20 กรกฎาคม 2558.
- [5] เครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช, รายงานผลการตรวจผักในกรุงเทพมหานคร, แหล่งที่มา : <http://www.thaipan.org/node/362>, 10 กรกฎาคม 2558.
- [6] สาคร ศรีมุข, 2556, ผลกระทบจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรของประเทศไทย, กลุ่มงานวิจัยและข้อมูลสำนักวิชาการ, สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, กรุงเทพฯ, 29 น.
- [7] IFOAM, 2008, Definition of organic agriculture, Available Source: <https://www.ifoam.bio/en/organic-landmarks/definition-organic-agriculture>, June 20, 2015.
- [8] สุภาภรณ์ ปิติพร, 2547, สมุนไพรอภัยภูเบศรสืบสานภูมิปัญญาไทย, โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร, ปราจีนบุรี, 108 น.
- [9] ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ศุภร เสรีรัตน์, ปณิศา มีจินดา, อรทัย เลิศวรรณวิทย์, ปริญ ลักษิตานนท์, งามอาจ ปทะวานิช และจิระวัฒน์ อนุชานนท์, 2552, การบริหารการตลาดใหม่ : Marketing management ฉบับปรับปรุงใหม่ปี 2552, Diamond In Business World, กรุงเทพฯ, 630 น.
- [10] เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และสวริย์ บุญยमानนท์, 2556, บทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการพัฒนาสังคมและชุมชนไทย, ว.เศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์ สถาบันพัฒนาศาสตร์ 7(1): 109-151.
- [11] ปิติมน ล้อมสมบุรณ์, 2554, รูปแบบและกลยุทธ์ในการเป็นผู้ประกอบการสังคมของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ, 116 น.
- [12] วราภรณ์ โกคานันท์, 2545, การสื่อสารการตลาดผลิตภัณฑ์สมุนไพรอภัยภูเบศรกับพฤติกรรมการตลาดตัดสินใจของผู้บริโภค, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพฯ, 157 น.
- [13] ไพฑูรย์ ตั้งยืนยง, 2549, ความพึงพอใจของลูกค้าต่อผลิตภัณฑ์สมุนไพรของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี, การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่, 93 น.